

**Memorandum Spoločnosti Úsmev ako dar
pri príležitosti 250. výročia založenia prvého zariadenia náhradnej starostlivosti na území Slovenska**

... aby každé dieťa malo rodinu

18. júla 1763 podpísala Mária Terézia darovací dekrét na zriadenie 1. sirotinca na území Slovenska v obci Tomášikovo. Odvtedy uplynulo presne 250 rokov, počas ktorých sa u nás formoval systém náhradnej starostlivosti a sociálnoprávnej ochrany detí. Pri tejto príležitosti chce Spoločnosť priateľov detí z detských domovov Úsmev ako dar poukázať na kľúčové momenty týkajúce sa života detí a rodín v kríze na Slovensku, potvrdiť svoje filozofické východiská a ponúknut konkrétné námety, ako môže naša spoločnosť, teda v konečnom dôsledku my všetci, prispieť k zlepšeniu postavenia detí v ohrozených rodinách a detí, ktoré prišli o to najcennejšie – o svojich blízkych.

Aké sú naše východiská

Filozofia spoločnosti Úsmev ako dar vychádza z predpokladu, že dieťa pre všestranné naplnenie svojich biopsychospirituálnych potrieb a pre svoj plnohodnotný, harmonický a zdravý vývin od počatia až po dospelosť potrebuje bezpečné vzťahy a domov úplnej rodiny. V tomto ohľade je najvyšším záujmom dieťaťa možnosť vyrastať vo vlastnej funkčnej rodine s matkou a otcom. Úsmev ako dar uznáva dôležitosť rodiny ako základnej bunky spoločnosti a ako najlepšieho miesta pre výchovu detí. V našej praxi sa však stretávame s deťmi, ktoré takúto možnosť nemajú. Alebo svoje rodinné zázemie stratili, alebo sa pre nich, stalo priestorom strádania či ohrozenia. Pokiaľ rodina dlhodobo nenapĺňa potreby dieťaťa a ohrozuje jeho fyzické, psychické a sociálne zdravie, považujeme za potrebné takúto rodinu dlhodobo sprevádzanú, posilňovať ju a spolupracovať s ňou na úprave jej pomerov a obnovení narušených funkcií. Iba tak môžeme predísť krajnej situácii vyňatia dieťaťa z prirodzeného prostredia a zachovať kontinuitu jeho života. V prípade, že sanácia biologickej rodiny nie je možná, je pre dieťa najvhodnejším riešením vyrastať u príbuzných. Ak nie je reálna ani táto možnosť, mala by pôvodnú rodinu zastúpiť náhradná rodina, vo forme osvojenia alebo pestúnstva. Poslednou alternatívou pre opustené či ohrozené dieťa predstavuje detský domov alebo iné zariadenie náhradnej starostlivosti, ktoré preňho vytvorí prostredie čo najviac pripomínajúce to rodinné.

Takáto postupnosť:

- biologická rodina
- príbuzní
- náhradná rodina
- zariadenie náhradnej starostlivosti

zohľadňuje najlepší záujem dieťaťa a jeho špecifické potreby.

Nevyhnutná pomoc pre ohrozené dieťa je poskytnúť mu **aspoň jednu bezpečnú vzťahovú väzbu**. Vedecké výskumy nás presvedčajú, že dieťa dokáže zvládnuť aj veľmi náročné záťažové obdobia bez ujmy na duševnom zdraví, ak má pri sebe aspoň jednu osobu, ktorá mu poskytuje stabilný a bezpečný emocionálny prístav. Všetky úkony sociálnoprávnej ochrany a náhradnej starostlivosti musia vychádzať z tohto poznania a rešpektovať vzťahovú potrebu dieťaťa, ktorej naplnenie je nutnou podmienkou jeho prosperovania v ďalšom živote.

Aké sú aktuálne tendencie a fakty v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a náhradnej starostlivosti

Sociálnoprávna ochrana detí (SPOD):

- stúpa počet ohrozených detí
- stúpa počet rodín ohrozených chudobou
- kvôli pretrvávajúcim problémom v rodinách je na Úradoch práce, sociálnych vecí a rodiny evidovaných 30% všetkých detí Slovenskej republiky
- u 17,5% všetkých detí sú ročne vykonávané opatrenia SPOD
- na 1 sociálneho pracovníka oddelenia SPOD pripadá cca. 200 rodín
- 80% detí je vynímaných na základe predbežného opatrenia súdu (nie rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti), čo svedčí o akútnejnosti situácie v rodine, ktorá neznesie odsklad
- 42% detí je vyňatých z dôvodu nevyhovujúceho bývania
- stúpa počet rodín, z ktorých sú deti vynímané, pretože sa o nich rodičia nevedia postarať
- najohrozenejšie sú deti v mnohopočetných rodinách a deti osamotených rodičov
- najviac ohrozené a vynímané sú deti vo veku 0 – 3 a deti vo veku 10 – 15 rokov

Náhradná starostlivosť:

- mimo vlastnej rodiny žije cca. 15 000 detí, čo predstavuje 1,26% všetkých detí na Slovensku
- počet detí v pestúnskej starostlivosti dlhodobo klesá, počet osvojených detí je dlhodobo na tej istej úrovni
- 60,6% všetkých náhradných rodičov predstavujú starí rodičia zverených detí
- 56% vyňatých detí má reálnu šancu vrátiť sa do pôvodných rodín, ak by sa s rodinami pracovalo, ale reálne sa ich vracia alarmujúco málo, iba 5%
- priemerná dĺžka pobytu dieťaťa v detskom domove je 4,38 roka
- 84% vyňatých detí vyrastá v detských domovoch spolu so svojimi súrodencami, čo pri rešpektovaní súrodenecích väzieb výrazne ovplyvňuje možnosti ich dlhodobého umiestnenia do rodinného prostredia
- dve tretiny detí v detských domovoch sú staršie ako 10 rokov a z toho dôvodu sú ľahšie umiestniteľné do náhradnej rodinnej starostlivosti
- jedna tretina detí v detských domovoch má špeciálne potreby z dôvodu fyzického, mentálneho alebo kombinovaného postihnutia
- podľa odhadov 60 – 80% detí v detských domovoch je rómskej etnicity
- kapacita detských domovov je naplnená na takmer 100%
- finančné náklady na sanáciu rodiny sú podstatne menšie ako náklady na ústavnú starostlivosť pre dieťa

Aká je naša vízia starostlivosti o ohrozené deti a rodiny:

1. V oblasti podpory rodiny ako základného spoločenského inštitútu považujeme za zásadné:

- podporovať prorodinnú kultúru a postavenie rodín v spoločnosti
- vytvárať legislatívne podmienky, ktoré umožnia rodine napĺňať jej základné funkcie
- vybudovať komplexný systém služieb zameraných na podporu a posilňovanie rodín
- iniciovať vzdelávacie programy zamerané na prípravu k rodičovstvu a výchovu detí v rodine
- implementovať výchovu k rodičovstvu do študijných programov na všetkých stupňoch vzdelávania
- podporovať medzigeneračnú solidaritu
- pri prijímaní nových legislatívnych nariem zohľadňovať dopad na rodinu a dieťa

2. V oblasti sanácie rodinného prostredia považujeme za dôležité:

- zabezpečiť adekvátnu a včasnú sociálnu intervenciu a odbornú prácu s rodinou v kríze, ktorá je najúčinnejšou prevenciou pred možným zdisfunkčnením a rozpadom rodiny
- personálne posilniť terénnu sociálnu prácu na štátnej, samosprávnej i mimovládnej úrovni tak, aby každej ohrozenej rodine bol ideálne k dispozícii 1 terénny sociálny pracovník
- rozvíjať systémovú svojpomoc širokých rodín a komunít, ktorá má oporu v tradičnom spôsobe spolunažívania
- využívať inovatívne modely sociálnej práce, ako sú napríklad Stretnutia rodinného krahu
- cielene podporovať vznik nájomných a sociálnych bytov
- budovať funkčnú sieť centier pre obnovu rodiny a zriaďovať krízové strediská s núdzovým bývaním pre rodinu ako celok
- zriaďovať komunitné a nízkoprahové centrá na princípe spolupráce samosprávy a mimovládnych organizácií
- zabezpečiť kvalitnú tímovú spoluprácu všetkých zainteresovaných zložiek (široká rodina, úrady práce, miestne úrady, detské domovy, školy, zdravotnícke zariadenia, akreditované subjekty...) v sanačnom procese
- zabezpečiť aktívnu účasť rodiny na tvorbe jej sociálneho plánu
- vytvoriť špeciálny systém práce s rómskymi rodinami, zohľadňujúci kultúrne a etnické špecifiká
- zabezpečiť dlhodobú prítomnosť komunitného pracovníka v rómskych osadách so zameraním na sociálnu prácu s rodinou, vzdelávanie a rozvoj rodičovských zručností
- pokračovať v špecializácii štátnej správy zaoberajúcej sa deťmi a rodinou
- podporovať profesijné vzdelávanie a rast všetkých pracovníkov pôsobiacich v oblasti starostlivosti o ohrozené deti a rodiny

3. V oblasti náhradnej rodinnej starostlivosti považujeme za kľúčové:

- pristúpiť k formám náhradnej rodinnej starostlivosti hned po vyčerpaní všetkých alternatív umožňujúcich bezpečné znovuzjednotenie dieťaťa s jeho biologickou rodinou
- systematicky vyhľadávať, pripravovať a vzdelávať záujemcov o náhradné rodičovstvo
- rozširovať systematickú podporu a zázemie náhradných rodín
- poskytovať náhradným rodinám celoživotné poradenstvo, odbornú pomoc a sprevádzanie
- zabezpečiť pre náhradné rodiny kontinuálne vzdelávanie
- vytvárať podmienky pre trvalú svojpomoc náhradných rodičov
- osobitnú podporu venovať formám náhradného rodičovstva v rámci širokej rodiny

4. V oblasti poskytovania starostlivosti a výchovy deťom v detských domovoch považujeme za podstatné:

- nadviazať na pozitívne výsledky transformačného procesu a ďalej prehlbovať rodinný charakter výchovy v samostatných skupinách satelitov a profesionálnych rodinách
- naďalej uplatňovať individuálny prístup k dieťaťu s ohľadom na jeho osobnostné a sociálne špecifiká
- zabezpečiť dieťaťu aspoň jednu stabilnú a bezpečnú vzťahovú väzbu v celom procese náhradnej starostlivosti
- podporovať a zabezpečiť adekvátne vzťahy dieťaťa s jeho biologickou rodinou a blízkymi osobami
- zachovať si perspektívú, ktorá detský domovov vníma ako prechodné miesto pobytu dieťaťa, ktorého prirodzeným prostredím je rodina
- využívať inovatívne modely sociálnej práce ako Stretnutia rodinného krahu aj v podmienkach detského domova
- rešpektovať súrodenecké väzby v rámci súrodeneckých skupín
- posilňovať funkciu detského domova ako servisného a podporného centra pre rodinu – biologickú, profesionálnu a náhradnú

- podporovať socioterapeutickú úlohu detského domova vo vzťahu k dieťaťu a jeho rodine v opodstatnených prípadoch zabezpečiť podmienky pre psychoterapeutickú starostlivosť o dieťa
- vytvárať možnosti pre účasť detí na plánovaní a rozhodovaní o svojom ďalšom živote
- zabezpečiť kontinuitu a stabilitu umiestnenia detí bez zbytočných presunov v rámci jedného alebo medzi viacerými zariadeniami
- osobitnú pozornosť venovať príprave mladých dospelých na osamostatnenie sa a budúce rodičovstvo

Úsmev ako dar sa už viac ako tridsať rokov stará o to, aby deti mohli bezpečne vyrastať v rodinách, ideálne tých vlastných. Vykonávame terénnu sociálnu prácu, posilňujeme systémovú svojpomoc širokých rodín, pripravujeme a sprevádzame náhradných rodičov, v spolupráci s našimi partnermi budujeme centrá pre obnovu rodiny, zariadenia núdzového bývania a domovy na pol ceste, poskytujeme opušteným deťom oporné vzťahy, napĺňame ich potreby v oblasti voľného času a osobnostného rozvoja, sietujeme a vzdelávame kompetentných odborníkov a podieľame sa na tvorbe legislatívnych nariem. To všetko výraznou mierou prispieva k tomu, aby sa naša vízia stala skutočnosťou. Plnohodnotné a harmonické detstvo v kruhu svojej rodiny je nezastupiteľnou hodnotou ako pre každé dieťa, tak aj pre celú spoločnosť. Táto hodnota si zaslúži našu ochranu a deti, ktorým ju nemôžu sprostredkovať vlastní rodičia, si zaslúžia našu podporu. Programy Spoločnosti Úsmev ako dar vznikli a trvajú práve preto, aby im podporu dlhodobo prinášali. Sme priatelia detí z detských domovov.

Viac o našich aktivitách na www.usmek.sk.

predseda SPDDD Úsmev ako dar
Prof. MUDr. Jozef Mikloško, PhD.